

UVODNIK

Tema art terapije i javnog zdravstva kontroverzna je koliko i pravovremena. Europske kulturne politike i suvremena istraživanja sve jasnije izražavaju doprinos umjetnosti zdravlju. Istovremeno se preispituje pozicija art terapije unutar zdravstvene skrbi, a Transfer se pridružuje dijalogu, nudeći perspektivu art terapije kao sastavnog dijela zdravstvene skrbi.

Od europskih kulturnih politika i smjernica za integraciju umjetnosti i kulture u zdravstvo do sve brojnijih istraživanja i projekata Umjetnosti i zdravlja: očit je uzlet ovog područja. Radni plan EU-a za kulturu 2023. – 2026. postavilo je jasne smjernice za razvoj područja Umjetnosti i zdravlja, potvrđujući potrebu za njegovim boljim razumijevanjem i promicanjem, ali i formaciju ideje o polju Umjetnosti i zdravlja u svijesti javnosti. Umjetnost i zdravlje, kao konceptualni okvir kulturne politike EU, obuhvaća različite prakse: art terapiju, participatorne umjetnosti, umjetnost za dobrobit, umjetničke programe u bolnicama i programe u zajednici, reflektirajući još uvijek apstraktno i generalno poimanje ovog polja, te proces definiranja ideja o art terapiji i drugim oblicima kreativnih terapija, kao samostalnih i profesionalno utemeljenih disciplina.

Umjetnost pritom treba razlikovati od likovnosti, a kreativnosti prišiti oba ova rukava, uz mnoge druge, te ovu opravu zagrnuti u kaput kulture. Pojmovi „umjetnost” i „spontana likovna ekspresija” u (hrvatskom) jeziku i kulturnom shvaćanju nose bitno drugačije konotacije.

„Nedodirljivost” umjetničkog izraza, naspram često percipirane „neozbiljnosti” spontanog likovnog izraza stvara prostor repulzije, što je opet nalik izbjegavačkom ponašanju i nemogućnosti ostvarivanja bliskosti. Art terapija pritom ne staje ni uz jednu od tih krajnosti, nazivalo ju se službeno umjetničkom, kako je navedena u Nacionalnoj klasifikaciji zanimanja Republike Hrvatske od 2011., kolokvijalno art terapijom, u skladu s međunarodnim nazivom i nazivom studija, ili likovnom terapijom, kako ju prevodi Pražić još od 60-tih godina. Svaki od tih naziva nosi određenu indikaciju i upućuje na drugačiji aspekt profesije, a one se nadopunjuju u različite moguće oblike shvaćanja art terapije u trenutnoj svijesti javnosti.

Naziv pritom nije samo pitanje terminologije, već i pitanje profesionalnog identiteta, načina na koji razumijemo njenu ulogu u kulturi, obrazovanju i zdravstvu.

Psihijatrijski *setting* jedno je od povijesnih ishodišta art terapije u kojem se od kraja 19. st. već postavlja i gradi art terapijski pristup. Dugogodišnja klinička praksa donosi bogatstvo iskustava i spoznaja, o kojima u ovom broju pišu Dario Klasan i Dunja Degmečić. Iz „šegrtskih cipela” psihijatar s interesom za likovni izraz pacijenata 19. st. u nove cipele studenata Sveučilišnog specijalističkog poslijediplomskog studija Kreativnih terapija, koji već više od devet godina provode kliničku praksu u institucijama mentalnog zdravlja – ovaj kontinuitet pokazuje uzajamnost. Ovaj staž nam također govori o tihom, ali značajnom utjecaju art terapijskog pristupa u psihijatriji, upoznavanju i prepoznavanju koje se odvija mimo reflektora, ali gradi značajne suradnje koje već ulaze u antologiju.

Teren art terapije se, međutim, zamjetno mijenja. Recentne publikacije sve češće govore o art terapiji i fizičkim i psihosomatskim stanjima, te novim perspektivama primjene art terapije u institucijama javnog zdravstva. Poseban naglasak stavlja se na post-COVID rehabilitaciju, upravljanje boli, rehabilitaciju nakon kroničnih bolesti (Fenner, 2024; Zhou i sur., 2023), palijativnu skrb (Galassi i sur., 2023; Thyme i sur., 2022), neurofiziologiju kao praksu utjelovljenog zdravlja, za razliku od usmjerenosti na bolest, te mindfulness prakse u bolničkim *settingima*. Komplementaran odnos tijela i

uma, imanentan kreativnim terapijama, naglašava korištenje utjelovljenih praksi, emocionalno procesuiranje, relacijsku usklađenost i neurobiološku regulaciju kao mogućim mehanizmima promjene (de Witte i sur., 2021).

Marian Liebman, jedna od najutjecajnijih figura suvremene art terapije i autorica koja desetljećima oblikuje profesionalnu literaturu, u ovom broju između ostalog prikazuje publikacije Art terapija i fizičke poteškoće, te Art terapija i neurološke poteškoće koje nude zavidnu kolekciju rada art terapeuta s fizičkim tegobama poput post-akutnog oporavka onkoloških pacijenata, opekline, kronične boli, HIV, bubrežnih bolesti, palijativne skrbi, respiratorne bolesti, teške ozljede, gubitak udova, intenzivna njega, te neurološkim tegobama, između ostalih: moždani udar, demencija, epilepsija, Parkinsonova bolest, multipla skleroza, Huntingtonova bolest, i dr. Marian Liebman i Sally Watson, kao urednice ovih izdanja iz 2015. godine pokazale su put sve snažnijem uključivanju art terapije u područje psihosomatske medicine i interdisciplinarnog zdravstvenog skrbi. Serija knjiga Umjetnost za zdravlje, među kojima je i knjiga Susan Hogan: „Phototherapy”, o kojoj u ovom broju piše Jose Loureiro, nastavlja ovaj trend povezivanja art terapije sa širim područjem zdravlja.

Uz dominantu temu dobrobiti art terapije u publikacijama, ona više nije upitna, već se propituju načini na koje ona funkcionira, koji procesi dovode do pro-

mjene i zašto. Ovaj pomak – od pitanja djeluje li art terapija, prema pitanju kako djeluje – označava paradigmatički pomak u suvremenim istraživanjima art terapije. Mogli bismo reći da je vrijeme za nove cipele.

Pomak u prezentaciji art terapijskog rada istodobno zahtijeva pomak u konceptualnom jeziku art terapije, kojim se iskustveni, utjelovljeni i relacijski procesi mogu komunicirati unutar znanstvenog diskursa. Da pače, čini se da je problem razumijevanja art terapije dogovorno s predodžbom koja postoji u svijesti javnosti, a koje art terapiji pristaju kao posuđeni kaput. U slučaju ovog broja časopisa, prikupljanje radova samo po sebi je pokazalo upravo ovu diskrepanciju. Neke radove smo morali odbiti jer sadržajno i strukturalno nisu odgovarali zahtjevima znanstvenog rukopisa, pokazujući kritičnu količinu profesionalaca koji provode umjetničke programe u zdravstvu, ali bez terapijskih ciljeva. Drugi autori su odustali od objave zato što nisu bili spremni prilagoditi svoje tekstove znanstvenim standardima, iako su njihove prakse terapijske. Formalni znanstveni stil pisanja zahtijeva određen prijevod jezika slike – ako to nije oksimoron nad oksimoronima (Janković Shentser, 2025. str. 7). U ovom kontekstu, uloga uredništva časopisa se proširuje u mentorsku, podržavajući autore u oblikovanju iskustava u znanstveni članak. Prijevod jezika slike u pisanu riječ, razvija se u prijevod iskustva u znanje.

Umjetnost kao takva jest iskustvo, kao i spontani likovni proces. Takvo utjelovljeno, somatsko, fiziološko, emotivno, mentalno, simboličko, kinestetičko iskustvo traži daljnja istraživanja različitih razina art terapije kroz ontološke, fenomenološke, kao i empirijske pristupe. Zanimljivo je kako Juliet King promišlja o translacijskom modelu prijenosa znanja art terapije u interdisciplinarnim timovima unutar institucionalnih okvira rada. Stabilan profesionalni odnos art terapije i neurologije čini dobar temelj razumijevanja rada art terapije unutar interdisciplinarnih timova u javnom zdravstvu. Potrebu za novim setom pravila i razvojem interdisciplinarnog razumijevanja izražava Susanne Bifano, koja preispituje ulogu i položaj art terapeuta unutar interdisciplinarnog tima, te zagovara izgradnju bolje mreže i podrške art terapeuta unutar sustava i u krovnim organizacijama, jačanje prepoznavanja kvalifikacija i profesije, koja je fragmentirana i dovodi do osobnih, komunikacijskih, efektivnih i organizacijskih nesporazuma. Evidentno je da razvoj i razumljivost profesionalnog jezika nije važan samo u publikacijama, već i u svakodnevnoj suradnji unutar timova. Vođeni smjernicama Europske komisije, a na inicijativu Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, radna skupina Hrvatske udruge za art terapiju provela je istraživanje mapiranja dionika u području umjetnosti i zdravlja. Rezultati istraživanja i njihova javna prezentacija,

opisani u stručnom članku Jasmine Paček, Krunislava Stojanovskog, Magdalene Rubeša i suradnika, odražavaju raznoliku upotrebu umjetnosti u profesionalnim krajolicima. Umjetnički i terapijski projekti u zdravlju nisu rijetkost, a činjenica da je najsnažnije zastupljena grana kreativno terapijskih pristupa u zdravlju art terapija, djelomično možemo povezati i s brojem alumniija art terapije s punim kvalifikacijama zanimanja u odnosu na ostale grane kreativnih terapija. Osim prakse studenata studija kreativnih terapija, koje su također većinom usmjerene na mentalno zdravlje, razvojne poteškoće, uključujući neurološke poteškoće i starenje, imamo ograničen uvid u sadržaj prakse koju provode dionici umjetnosti u zdravlju. Istraživanje mapiranja pruža uvid u oblik prakse u zdravstvu, koje uključuje i zdravlje u zajednici, institucionalne okvire zdravstvene pomoći i one socijalno-zdravstvenih okvira.

Uključivanje kreativnih terapija u zdravstveni sistem ne odvija se intuitivno, iako postoji izrazita potreba za psihološkom podrškom tokom liječenja, a posebno kroničnih i terminalnih bolesti. Biti pacijent znači posvojiti drugi identitet koji uključuje dozu bespomoćnosti, što automatski znači uključivanje obrambenih mehanizama i instinktivnog odgovora na stres. Pacijent svakako treba podršku, kao i doktori, medicinske sestre i ostali članovi medicinskog tima. Jasminka Bukvić u svojoj studiji slučaja

prikazuje nepredvidiv i dinamičan grupni art terapijski rad s djelatnicima mobilne hitne pomoći, koji iako obara granice terapijskog prostora na više načina, pokazuje fleksibilan i značajan rad s medicinskim osobljem.

Istraživanje Jasmine Lesić govori o problematici rada s pedijatrijskim pacijentima s ciljem emocionalne regulacije i smanjenja anksioznosti prije pregleda ili zahvata, koje prakticira i individualno, uz bolnički krevet i u grupi, te u otvorenom studiju. Ove terapijske intervencije, pokazuje Lesić, pomogle su djeci pacijentima u suočavanju s hospitalizacijom i simptomima bolesti. Art terapija također pridonosi smanjenju boli (Angheluta i Lee, 2011), što povlači potencijal uspješne suradnje kreativnih terapija i institucija javnog zdravstva.

Iva Fattorini, utemeljiteljica kreativnih pristupa u zdravlje u Klinici Cleveland, US, te instituta Artocene koji integrira kreativnost i medicinu, u intervjuu u ovom broju opisuje korake koje je sama poduzela kako bi uključila kreativne terapije u bolnice, te pomogla pacijentima da se nose s hospitalizacijom i svime što ona donosi.

Transfer tri točka jedan specifičan je na nekoliko razina. Jedan od razloga je što je prvi puta prepoznat od Ministarstva kulture i medija, te smo u tu čast odlučili izdati prošireno izdanje kojim obilježavamo suradnju Transfera i Ministarstva Kulture i medija, publikaciju ekstenzivnog sadržaja art terapije i nastavak

istraživanja, novih znanja i širenja mreža art terapeuta unutar šire mreže kreativnih terapija i kulture i zdravlja.

Još jedan korak naprijed. Preko mosta koji smo izgradili prema novim krajolicima.

Mia Janković Shentser
glavna urednica

Literatura

- Angheluta, A. i Lee, B. K. (2011). Art Therapy for Chronic Pain: Applications and Future Directions. *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*, Vol. 45 No. 2
- Czamanski-Cohen, J. i Abato, C. (2021). The Bodymind Model: Art therapy and embodied approaches to health and wellbeing. *International Journal of Art Therapy*, 26(4), 145–157.
- de Witte, M., Orkibi, H., Zarate, R., Karkou, V., Malhotra, B. et al. (2021). From therapeutic factors to mechanisms of change in the creative arts therapies: A scoping review. *Frontiers in Psychology*, 12, Article 678397.
- Fenner, P. et al. (2024). The impact of group art therapy in post-acute cancer care. *The Arts in Psychotherapy*, 88, Article 102146.
- Galassi, F., Merizzi, A., D'Amen, B. i Santini, S. (2023). Creativity and art therapies to promote healthy aging: A scoping review. *Frontiers in Psychology*, 14, Article 1009686.
- Malhotra, B. (2024). A conceptual framework for a neurophysiological basis of art therapy in post-traumatic stress disorder. *Frontiers in Human Neuroscience*, 18, Article 1351757.
- Stańko-Kaczmarek, M., Jankowski, T., Bartel, R., Stankowska, M., Andrzejewska, M., Rybakowski, F., Kaczmarek, Ł. i Rybakowski, J. (2025). Mindfulness-based art therapy with hospitalized depressed individuals: The temporal order of change in mindfulness, rumination, and affect. *Journal of Happiness Studies*, 26, Article 104.
- Thyme, K. E. et al. (2022). Art therapy and self-image: A 5-year follow-up randomized controlled study of women diagnosed with breast cancer. *Palliative & Supportive Care*, 20(6), 825–833.
- Tjasink, M. et al. (2026). Art therapy for oncology and palliative care professionals: Supporting wellbeing and professional resilience. *International Journal of Art Therapy*. Advance online publication.
- Zhou, Y. et al. (2023). The effects of art therapy on quality of life and psychosomatic symptoms in women with cancer: A systematic review and meta-analysis. *BMC Complementary Medicine and Therapies*, 23, Article 362.